

De Toren

Uwe Tellkamp

De Toren

Verhaal uit een verzonken land

Roman

Vertaald door Goverdien Hauth-Grubben

Uitgeverij De Arbeiderspers · Amsterdam · Antwerpen

De handeling van deze roman is vrij verzonnen. De beschreven personen leven in de verbeelding en hebben met werkelijk bestaande mensen evenveel te maken als boetseerlei met een sculptuur.

De vertaling van dit werk werd ondersteund door een subsidie van het Goethe-Institut, gefinancierd door het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken.

De vertaalster ontving voor deze vertaling een werkbeurs van de Stichting Fonds voor de Letteren.

Copyright © 2008 Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main
Copyright Nederlandse vertaling © 2009 Goverdien Hauth-Grubben /
bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Amsterdam
Oorspronkelijke titel: *Der Turm*
Oorspronkelijke uitgave: Suhrkamp

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amsterdam. *No part of this book may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from bv Uitgeverij De Arbeiderspers, Herengracht 370-372, 1016 CH Amsterdam.*

Omslag: Bram van Baal, naar een ontwerp van Hermann Michels
& Regina Göllner

Copyright tekening schutblad © Uwe Tellkamp

ISBN 978 90 295 7193 7 / NUR 302

www.arbeiderspers.nl

Voor Annett en voor Meno Nikolaus Tellkamp

Inhoud

Ouverture 11

Deel 1 Het pedagogisch domein

- 1 Rit naar boven 19
- 2 Mutabor 25
- 3 Het Duizendogenhuis 32
- 4 In de Felsenburg 42
- 5 De barometer 54
- 6 'Ont-bait' 76
- 7 Oost-Rome 85
- 8 Ansichtkaarten 100
- 9 Een gewone dag bij Aesculaap. Het leed van een co-assistent 105
 - 10 Ertsaders. De Ouwe van de Berg 111
 - 11 Veengroene bloemen 120
 - 12 Roest 124
 - 13 Die wij niet kennen 140
 - 14 Josta 147
- 15 Wie heeft de mooiste kerstboom 156
 - 16 Het lege blad 163
- 17 Interlokale telefoongesprekken 169
 - 18 Het Koleneiland 177
 - 19 Urania 194
- 20 Dialoog over kinderen 222
 - 21 De Karveel 226
 - 22 Ienuff 240
 - 23 Ademen 244
 - 24 In de kliniek 254
 - 25 Leipziger Messe 264
 - 26 Wolken in april 280
- 27 De Rijdende Muziek. Al onze kracht. De fee van de letters 290
 - 28 Zwart-geel 297
 - 29 Kopervitriool 313
- 30 Een jonge vrouw in de luwte 322
 - 31 Vanille & indigo 343
 - 32 Oost-Rome II. Barsano 361

- 33 Op kamp 375
- 34 Het Askanische eiland 392
- 35 Dresdner Edition 408
- 36 Eerste liefde 413
- Interludium* 1984 433

Deel 2 De zwaartekracht

- 37 Een avond in huize Eschschloraque 445
- 38 De oproep 456
- 39 Roze is de kleur van de wapens 463
- 40 De telefoon 485
- 41 Vertrek 493
- 42 Het IJzeren Gordijn 504
- 43 Bruiloft 515
- 44 Doe als de zonnewijzer 540
- 45 De papierrepubliek 543
- 46 Hispano Suiza 556
- 47 ...tel alleen maar de vrolijke uren 561
- 48 ORWO zwart-wit 568
- 49 Op Hiddensee 581
- 50 En heb je verdriet of zorgen 596
- 51 In het dal van de onwetenden 608
- 52 Plaat en naald stofvrij houden 625
- 53 De mangel 633
- 54 Wees thuis 635
- 55 Onderwaterrit 652
- 56 We herhaalden misschien vaak gesproken woorden, we lieten
elkaar dingen zien die we al vaak hadden gezien en wezen elkaar op
dingen die we toch al kenden 675
- 57 Zwevende deeltjes 678
- 58 Vrolijk zijn en zingen 678
- 59 De kristalwoning 687
- 60 Reis naar Samarkand 691
- 61 Het Carbideiland 718
- 62 Noe zajats – pogodi 729
- 63 Kastalië 736
- 64 Facultatief: naaldwerk 740
- 65 In onze hand 744
- 66 Na deze onderbreking gingen de dagen... voorbij 752
- 67 Bruinkool 766

	<i>Finale</i> Maalstroom	772
68	Om technische redenen. Walpurgisavond	773
	69 Weerlicht	784
70	Walpurgisnacht	792
71	De hoofdtaak	805
72	De magneet	816
	De bewoners van de Toren	847
	Verklarende woordenlijst	849

Ouverture

Zoekend, de stroom leek sterker te worden in de beginnende nacht, zijn huid knetterde en knisterde; het was alsof hij de wind voor wilde blijven die in de stad opstak nu het verkeer op de bruggen al tot enkele auto's en trams was uitgedund, de wind van de zee die de Socialistische Unie omsloot, het Rode Rijk, de Archipel, dooraderd doorgroeid doorwoekerd met de arteriën aderen capillairen van de stroom, gevoed vanuit de zee, in de nacht de stroom die de geluiden en gedachten met zich meevoerde op een zacht glanzend oppervlak, het lachen en de ernst en de vrolijkheid naar het alles opslokkende donker; zwevende stoffen omlaag naar de diepte, waar de stroompjes van de stad zich vermengden; in het diepzeedonker kroop het spoelwater van de riolering, druipend aftreksel van huizen en staatsbedrijven, in de diepte waar de lemuren groeven werd de olieachtige, zware, metalige smurrie van de galvanische baden opgestuwd, water uit restaurants en bruinkoolcentrales en kombinatens, de schuimende beken van de schoonmaakmiddelenfabrieken, afvalwater van de staalfabrieken, de ziekenhuizen, de ijzersmelterijen en de industrieterreinen, de radioactief besmette beits van de uraniummijnen, giftige bouillons van de chemische industrie van Leuna Buna Halle en van de kalifabrieken, van Magnitogorsk en van de systeembouwwijken, de toxines van de kunstmestindustrie, de zwavelzuurfabrieken; in de nacht de stroom, wijdvertakt de modder-, afval-, aardolie-, celluloserivieren, water versmolten tot één groot pekachtig traag lint, waarop de schepen voeren, onder de roestige spinnenwebben van de bruggen door, naar de ertshavens graanhavens zuidvruchtenhavens de havens van de duizend kleine dingen

– En ik herinner me de stad, het land, de eilanden, door bruggen met de Socialistische Unie verbonden, een continent Laurasia waarin de tijd was ingekapseld in een geode, tot een andere tijd gesloten, en de muziek weerklonk van de platenspelers, knisterend onder de toonarm in het dunne vinylzwart, lichtspindels tot op het gele etiket van de Deutsche Grammophon, naar het Eterna- en Melodia-opschrift pulserend, terwijl buiten de winter het land bevroor, bankschroeven van ijs optastte op de oevers, die de stroom in hun tangen persten en, net als de loop van de wijzers op de klokken, tot stilstand afremden. ...maar de klokken sloegen, ik hoor alsof het vandaag gebeurt de Westminster-

gong in de Karveel als het woonkamerraam openstond en ik de straat uitliep, ik hoor het slaan van de vleugelklok in de woning op de begane grond van het Blauweregenhuis; het tere geklingel van de Weense klok uit Tietzes muziekkamer, het melodieuze stijgende en dan, bij de laatste toon, afbrekende ta-ta-ta-taa na de doordringende zaagtoon van het tijdsignaal van radio Deutschlandfunk, waar de Torenbewoners op het eiland Dresden begin jaren tachtig niet langer heimelijk naar luisterden; nu de toonloze naald van een Japans kwartshorloge, die vanaf de pols van een contrabassist van de Staatskapelle prikt in het gongen en plingen, het gerinkel en koekoekgeroep bij klokkenmaker Simmchen, tikketak-Simmchen genaamd, in de diepe slagen waarmee de staande klokken de uren slaan, het sonore repeteren van de grote en kleine regulateurs bij klokken-Pieper, Turmstraße 8; de coloratuursopraan van een protserige porseleinklok bij weduwe Fiebig in huize Bij de Meerkatten, de schorre rebellie van een pilotenhorloge, op de tweede verdieping van pension Steiner, bij de voormalige stafofficier uit Rommels Afrikakorps; de keffende pekinezen in het appartement aan het einde van de gang, waar een man woonde die Hermann Schreiber heette en die ooit meesterspion van de tsaristische Ochrana en de Rode Troepen was; een klok met het tsarenwapen, in 1917 uit de bestorming van het Winterpaleis in Sint-Petersburg gered; ik luister alsof ik op zijn spreekuur zit of in een röntgenwagen sta van een van de jaarlijkse tbc-bevolkingsonderzoeken en naar het zwart-wit van het röntgenschermd kijk, waar de grijscharige arts zich overheen buigt, het krassen van dr. Fernaus zakhhorloge; de porseleinen klokken van de Zwinger vallen in, de klokken in het gebouw van de Staatliche Plankommission, vroeger Reichsluftfahrtministerium, hoor ik verspringen zonder me van de wijs te laten brengen door voetstappen, gehaast op de gangen, telefoongerinkel, tijdsomstandigheden, het geluid van de paternosterliften

– Op de zee, de donkere oceaan in een eeuwigdurende nacht, zoekend, zoekend, die zich vertakte in stroom en rivieren, kruipend rond de bewoonde eilanden

– En hoorde de klokken van de papierrepubliek over de zeearmen klinken luiden slaan, eiland van geleerden: slakkenkegel die naar de hemel oprees, helix, getekend op een tafel in Auerbachs kelder, woningen met elkaar verbonden door steile trappen, huizen aan trappen vastgeschroefd, gehoorgangen ontworpen op tekenborden, spinnenwebben, de bruggen

– In de nacht, de roestige, de door de meeldauw van de slaap over-

vallen, de door zuren aangevreten, de bewaakte, de met bramen omrankte, de in het kopergroen gevangen – vastgesmeed de Pruisische adelaar –, de klokslag middernacht hun af luisterdieren loslatende, de honderdogige periscopen uitstekende, oculairs scherp instellende, vaandeldragende, de door de schoorstenen gezwavelde, muzieklijnen voorspiegelende, met bitumen bewalste, door druipende sijpelende zwetende nattigheid rottende, de door schimmelende dossiers kruipende, met tressen van prikkeldraad versierde, met wijzerplaten verlorene bruggen; wat was ATLANTIS, dat wij 's nachts betraden, als het 'mutabor' gesproken was, het onzichtbare rijk achter het zichtbare, dat pas na lang aarzelen, niet voor de toeristen en niet voor de droomlozen, uit de contouren van de dag brak en scheuren achterliet, een schaduw onder de diagrammen van wat wij dé eerste werkelijkheid noemden, ATLANTIS: de tweede werkelijkheid, eiland Dresden / het Koleneiland / het kopereiland van de regering / eiland met de rode ster / het Askani-sche eiland waar Justitia's volgelingen werkten, met ATLANTIS verbonden versponnen verkorst

– De stationsklokken in de zich vertakkende vleugels van het Anatomisch Instituut lieten de secondewijzers kruipen en talmen op de twaalf, tot de minutenwijzer uit zijn verstarring in het volgende vak viel, waar hij enterhaken leek af te schieten om er als verdoofd, opgestuikt tussen de buffers van de verstreken en de ophanden zijnde minuut, te blijven hangen; omnia vincit labor, beweerde de klok op het hoge Krochgebouw, door twee reuzen met hamers bewerkt, en de geleerden, de socialistische spelers van het 'Glasperlenspiel', de ludi magistri aan de universiteit, die als een geopend boek van steen met het Karl Marxhoofd als galjoenstotem in zee zwom, bogen zich over de geest van de Goethe-tijd, riepen de revolutie als getuige op, verkondigden het Principe van de Hoop, doceerden het klassieke erfgoed in collegezaal 40, verrichtten sectie op het menselijk lichaam in de zalen onder de Liebigstraße: hier staat de dood in dienst van het leven, anatomie: sleutel en helmstok van de geneeskunde

– Zoekend, in de nacht de stroom, een vermoeid ziek dier, dromend in een slaapcocon waaromheen de kou optrekt, en stratenaders op de eilanden, schaars verlicht, bevangen door de vrieskou en het zwijgen, mensen met buigzame schaduwen haasten zich over de hoofdverkeerswegen, waar op 1 mei de vaandels wapperen, marsmuziek uit de luidsprekermembranen sproeit als de metalen splinters van een werkstuk in een draaibank, springladingen, beitels, luchtdrukhamers boren tunnels in de berg en verlengen de vingertoppen van de rivier, de Stacha-

nov-, de Hennekebeweging, de tunnelboorders graven onder de eilanden, timmerlieden plaatsen de steunbalken, de rivier opent gehoorgangen

– De Grote Klok sloeg, en de zee steeg tot voor de ramen, de kamers met het varenbehang en de ijsbloemen aan de luchters, de gestuukte plafonds en de mooie meubels, geërfd uit verdwenen burgerlijkheid, waarop werd gezinspeeld door de alpinopetten van de monumentenzorgambtenaren, de afgemeten gebaren van taartjes etende dames in de Italiaanse cafés, de bloemrijke en chevalereske begroetingsceremoniën van de Dresdense Kunstkring, de verborgen citaten, de mandarijnachtige, pedagogische, insinuerende rituelen van de Vriendenkring Muziek, de plechtstatige vrije figuren van schaatsende oudere heren op de ijsbanen; overgebleven in het glooiende Elbe-dal in huizen onder de sovjetster, overgebleven zoals de Hermann Hesse-uitgaven van voor de oorlog, de sigarenbruine Thomas Mann-edities van uitgeverij Aufbau uit de jaren vijftig, angstvallig bewaakt in antiquariaten, waarvan het onderzeese licht je bij binnenkomst tot ingetogenheid maande, scheepjes van papier, waarin fossielen huisden, die langzaam door herinneringen vergiftigd werden, potplanten koesterden en het kompas boven de knarsende parketvloeren onverstoort op Weimar gericht hielden, overgebleven in de rozen die rond de eilanden groeiden, boven de wijzerplaten van de klokken, die roestten en waarvan de slingers tussen de polen stilte en onstilte (het was geen van tweeën, louter ‘la-waai’ of ‘geluid’ was het niet) door onze levens sneden. We luisterden naar muziek, Eterna, Melodia heetten de langspeelplaten, bij meneer Trüpel waren ze te koop, in platenzaak Philharmonia aan de Bautzner Straße of in Kunstsalon am Altmarkt... de Grote Klok sloeg

– Dresden... in de muzennesten/ woont de zoete ziekte gisteren

– Zoekend, in de nacht de stroom, bos werd bruinkool, bruinkool vormde steenkoollagen onder de huizen, de mijnmollen wroetten voort en delfden de kolen, transportbanden brachten ze bij de stokers, in de krachtcentrales met hun vuurpijpen, in de huizen waar uit de schoorstenen de zure rook opsteeg, die de muren aanvrat en de longen en de zielen, het behang in paddenhuid veranderde; het afbladderen en blaren trekkende behang in de kamers, vergeeld en overdekt met de meststreden van het ongedierte; als de kachels waren aangemaakt, leken de muren te zweten en scheidden ze nicotine uit, die zich daar sinds jaar en dag in had vastgezet; als het koud werd, bevroren de ruiten, werd het behang overdekt met rijp, varenslierten en olieachtig ijs (zoals vet in een niet-afgewassen, naar een onverwarmde rommelka-

*mer verbannen pan). Een gele vogel, die soms in onze dromen kraste,
waakte over alles: de Minol-Pirol, en als de klokken sloegen, waren on-
ze lichamen verstard en gevangen, de rozen groeiden,
schreef Meno Rohde,
het Zandmannetje strooide slaap*

Deel I

Het pedagogisch domein

1 Rit naar boven

Er was iets mis met de elektrische citroenen uit de VEB Narva, die als versiering in de boom hingen: zo nu en dan flikkerden ze even en lieten het Elbe-afwaarts gelegen silhouet van Dresden vervagen. Christian trok zijn klam geworden, aan de wollen binnenkanten met ijsbolletjes bedekte wanten uit en wreef zijn door de kou haast gevoelloze vingers snel tegen elkaar, ademde erop – zijn adem vervloog als een nevel voor de donkere, in de rots uitgehouwen toegang tot de steile Buchensteig, die naar Arbogasts instituten leidde. De huizen aan de Schillerstraße verzonken in het donker; van het dichtstbijgelegene, een vakwerkhuis met vergrendelde luiken, liep een stroomdraad naar de takken van een van de beuken boven de doorgang in de rots, waar een adventster brandde, helder en onbeweeglijk. Christian, die over het Blaue Wunder en de Körnerplatz was gekomen, liep de stad uit richting Grundstraße en kwam algauw bij het kabelspoor. Voor de etalages van de winkels waar hij langskwam – een bakker, zuivelproducten, een viswinkel –, waren de rolluiken neergelaten; de huizen lagen met vage, askleurige contouren al half in de schaduw. Hij had de indruk dat ze zich tegen elkaar aan schurkten, bij elkaar bescherming zochten tegen iets onbepaalds, vooralsnog onpeilbaars, wat misschien uit het donker zou opdoemen – zoals de ijsmaan boven de Elbe was opgedoken daar straks, toen Christian op de verlaten brug naar de rivier had staan kijken, met de dikke, door zijn moeder gebreide, wollen sjaal over zijn oren en wangen getrokken tegen de ijzig koude wind. De maan was langzaam opgekomen en had zich van de koude en trage, op vloeibare aarde lijkende massa van de rivier losgemaakt om alleen te blijven staan boven de weilanden met hun in mistlierten gehulde treurwilgen, het boothuis op de Altstadtzijde van de Elbe, de naar Pillnitz toe vervagende heuvelruggen. Een kerktoeren in de verte sloeg vier uur, wat Christian verbaasde.

Hij liep de weg naar het kabelspoor omhoog, zette zijn weekendtas op de verweerde bank voor het hekwerk dat het perron afsloot en wachtte, de handen met wanten en al in de zakken van zijn legergroene parka. De wijzers van de stationsklok boven het conducteurshuisje leken

maar heel langzaam vooruit te gaan. Hij was de enige die op de trein stond te wachten, en om de tijd te doden bestudeerde hij de reclameborden. Ze waren al lang niet meer schoongemaakt. Eentje maakte reclame voor Café Toscana op de Altstadttoever, een ander voor het verder richting Schillerplatz gelegen Nähter, een derde voor restaurant Sibyllenhof naast het bergstation. In gedachten begon Christian vingerzetting en melodiëlijk van het Italiaanse stuk te herhalen, dat op het verjaardagsfeest voor zijn vader gespeeld zou worden. Toen keek hij het donker van de tunnel in. Een zwak schijnsel werd sterker, begon de tunnelholte te vullen zoals het stijgende water een put; tegelijkertijd zwol het geluid aan: een knarsen en knerpen als van verbrijzelende leisteen, de kabel van staaldraden kraakte onder het gewicht, schoksgewijs kwam de wagon dichterbij, een met aquariumlicht gevulde capsule; twee schijnwerperogen verlichtten het traject. In de wagon waren de onscherp omlijnde lichamen van enkele passagiers te zien; in het midden de vervagende schaduw van de conducteur met zijn grijze baard, die al jarenlang op dit traject reed: bergop en bergaf, bergop en bergaf in permanente afwisseling, misschien deed hij daarbij wel zijn ogen dicht om de aanblik van het al te vertrouwde te vermijden of om het juist innerlijk te zien en het vervolgens te verdringen, om geesten uit te bannen. Maar waarschijnlijk zag hij al met zijn gehoor, kende hij elke schok onderweg.

Christian pakte zijn tas, diepte een groschen op en vulde de resterende tijd met het bekijken van het geldstuk: het eikenloof naast de plomp uitgesneden tien, het petieterige, afgesleten jaartal met daaronder de A, de keerzijde met hamer, passer en arenkrans, en hij bedacht hoe vaak zij, de kinderen uit de Heinrichstraße en de Wolfsleite, de afbeelding op dat soort geldstukken met potlood op een stuk papier hadden overgetrokken – Ezzo en Ina waren daar handiger en ook ijveriger in geweest dan hij, in de tijd dat ze droomden over het grote vervalsers-, rovers- en avonturiersbestaan van de helden uit de films die in de Tannhäuserbioscoop draaiden, of uit de boeken van Karl May en Jules Verne. Het treintje kwam zacht remmend tot stilstand. De trapsgewijs verspringende deuren lieten de passagiers naar buiten. De conducteur stapte uit, opende het hekwerk en, voor degenen die de berg op wilden, een smalle doorgang ernaast. Daar hing een muntenkastje, Christian gooide zijn munt erin en trok de hendel aan de zijkant omlaag; het tienpfennigstuk roetsjte uit de draaischijf en viel bij de andere op de bodem. Soms gooiden de kinderen uit de wijk er geen groschen in, maar platte, door de Elbe gladgeschuurde kiezelstenen, die ze ‘boterhammetjes’ noemden, of knopen – tot grote ergernis van hun moeders, die het zonde vonden van de kno-

pen, want kleine muntjes van aluminium waren er genoeg, maar knopen niet. De wagondeuren waren gesloten, wie 's winters het compartiment in wilde, moest ze met een trekkabel openen; ze gingen onmiddellijk dicht zodra je losliet. De conducteur was het huisje binnengegaan, schonk een kop koffie in en keek naar de haastig weglopende passagiers, die als schaduwen verdwenen, de hoek omsloegen richting Körnerplatz of Pillnitzer Landstraße.

Na een paar minuten klonk uit de luidspreker boven de reclameborden een vermoeid klinkende stem met licht Saksisch accent, die Christian niet verstond; maar de conducteur stond op en sloot omzichtig de deur van het huisje. Langzaam, de ronde leren tas met wisselgeld bungelend op het afgedragen uniform, liep hij naar voren naar de stuurcabine met het bedieningspaneel, waarvan de vele knoppen Christian zinloos voorkwamen, want gestuurd werd de trein door een kabel en katrollen, en voor het geval de kabel een keer brak, werd hij automatisch afgeremd door een uitgekiend tangmechanisme. Misschien waren de knoppen wel voor iets heel anders bedoeld, misschien voor communicatie of voor de psychologie. Aanwezige knoppen moesten ook iets betekenen, moesten een functie vervullen, vereisten kennis, voorkwamen verveling en afstomping; bovendien was er de uitwijkmanoeuvre halverwege. Krakend viel de deur van de cabine, die met een dopsleutel geopend moest worden en niet met de trekkabel van de andere deuren, achter de conducteur in het slot.

'Ver-trek,' zei de stem uit de luidspreker. De wagon bleef nog een moment roerloos op zijn plaats, trok vervolgens rustig op, gleed weg uit de halte-inham en begon aan de klim. Christian draaide zich om en zag de weg en de halte steeds kleiner worden, tot alleen nog het ovaal overbleef dat de tunnelholte tegen de vuursteengroene hemel achterliet; geleidelijk werd ook dat kleiner, een coulisse van duisternis kwam langzaam van opzij naar voren geschoven, en heel even, voordat de uitgang in zicht kwam, waren het alleen de tunnellampen en de schijnwerpers die nog wat licht gaven. Christian pakte een boek uit zijn tas, dat hij van zijn oom Meno had gekregen. De afgelopen week was hij er nauwelijks toe gekomen erin te lezen: in Waldbrunn was weliswaar al iets van kerstsfeer merkbaar geweest, het lesrooster werd niet meer zo strikt gevolgd als anders, maar de voorbereidingen voor het verjaardagsfeest en de dagelijkse busritten naar huis om met de anderen het Italiaanse stuk in te studeren, hadden veel tijd gekost. Christian wilde het boek in de kerstvakantie grondiger lezen. Het was een tamelijk dik, op vezelig papier gedrukt en in grof linnen gebonden boek; de afbeelding op de omslag ken-

de hij uit een facsimile-uitgave van de *Codex Manesse*, die hij in de bibliotheek van zijn oom, maar ook bij de Tietzes had gezien, daar in een bijzonder fraai en goed geconserveerd exemplaar; Niklas, de vader van Ezzo en Reglinde, las er vaak in. De beeltenis liet de sagefiguur zien van Tannhäuser, een man met rode lokken in een blauw gewaad met een wit bovenkleed, een zwart kruis op zijn borst, het in zwart en geel verdeelde wapen naast een vleugelhelm boven gestileerde ranken; zijn linkerhand had 'Tannhuser', zoals zijn naam boven de afbeelding geschreven stond, afwerend of misschien ook voorzichtig groetend opgestoken; met de rechter hield hij zijn bovenkleed omhoog. Christian sloeg het boek open. *Oude Duitse gedichten. Gekozen en van commentaar voorzien door Meno Rohde*, las hij, en zocht de sage weer op waarin hij tijdens de rit van Waldbrunn naar Dresden al had gelezen. De lamp aan het plafond begon te flikkeren, de opgeslagen bladzijde kreeg iets korreligs en vaals, en in het zachte vibreren van de wagon vervloeiden de letters voor zijn ogen. Het lukte hem niet zich te concentreren op de geschiedenis van de ridder met de gulden sporen, die er met tweeënzeventig schepen op uit was getrokken om naar de hand van koningin Bride te dingen. De lamp ging uit. Hij stopte het boek terug in zijn tas en tastte daarbij naar de barometer, een cadeau voor zijn vader, die hij had opgehaald in het voormalige verenigingsgebouw van de Elbe-schippers. Goed en schokvrij ingepakt lag hij in de zak vuile was, waarmee zijn tas was gevuld.

Het treintje, dat langzaam maar zeker omhoogklom en af en toe met een schok opschrok door oneffenheden tussen de verschillende katrollen, kwam op gelijke hoogte met de naast het traject lopende Buchensteig en bleef maar enkele meters boven de grond een tijdje parallel met de weg opgaan. Je kon door verlichte ramen naar binnen kijken; een uitgestrekte hand zou de wagon zonder veel moeite hebben kunnen aanraken. Boven, naast de tweede tunnel van het kabelspoor, kwam het al een aantal jaren geleden gesloten restaurant Sibyllenhof in zicht, met terrassen die uitstaken als door reuzenkinderen vergeten schoolleien; de wagon zou daar naartoe rijden en pas vlak voor het onderste terras de tunnel naar het bergstation indraaien. Tijdens heel wat ritten had Christian gedroomd over vroegere feesten in de donkere zalen, die er nu zo afwijzend bij lagen, over avondlijke, gedistingeerd converserende heren, die gesteven overhemden met gitknoopjes droegen en horlogekettingen over de zijzakken van hun rokjas; over bloemenverkopers in page-uniform, die met een slechts aangeduide vingerknip naar de tafels werden geroepen om dames, die onder de urnen van de kristallen kroonluchters fonkelden van de sieraden, een roos te schenken; over dansen waar-

bij het orkestje, een bleke violist met gepommadeerd haar en een chrysant in zijn knoopsgat, speelde... Het licht van de ijsmaan gleed over de daken van de lagergelegen huizen, die aan de kant van de Grundstraße sterk afhielden, liet de nokken glanzen en wierp in de ondergesneeuwde tuinen poederachtige, heldere plekken, die aan de randen, hier en daar wit opgetild door een paar met sneeuw bedekte houtstapels of schuurtjes, versmolten met de schaduwen van struiken en bomen.

Christian besepte dat ze zich boven Vogelstroms huis bevonden, de grijze burcht van de schilder en illustrator, door Meno het 'Spinnenwebhuis' genoemd, een beeld dat volgens Christian, nu hij met zijn gezicht vlak bij het koude glas uit het raam keek, verwees naar wat zich afspeelde achter de alledaagse nuchterheid van ongenaakbaar ogende ramen en hoge bomen. In de roerloze massa van de Loschwitzhellingen aan de overkant van de Grundstraße, die nu – deels zichtbaar – als een bleek lint omlaag slingerde, vervaagde het maanlicht, splitste zich voor de wachttorens van Oost-Rome, verbleekte tegen de bruggen waarover soldaten op weg waren naar de controlepost van de Oberer Plan. De tuin van het Spinnenwebhuis lag in het donker, beschermd tegen gebeurtenissen en blikken; Christian had moeite de met sneeuw bedekte kruinen van perenbomen en beuken te herkennen, waarvan het fijne takwerk als een spinsel van rook over de diepte hing; het vloeiende in de contouren en in de smalle kloof tussen Buchensteig en dakkantelen zoals licht in de arcering op oude, onafgemaakte tekeningen. Hij zag de vijver voor zich, het bijna geheel dichtgegroeide toegangspad, dat voor de verweerde, stenen fonteinmeerval langs een bocht maakte en over bemoste treden omhoogliep; in de plaat boven de fonteinmeerval was het begin van een gedicht gebeiteld, de letters vervaagd, al half uitgewist. Christian kon niet meer op de tekst komen, hoezeer hij het ook probeerde, maar hij zag wel de afgebroken baard van de meerval duidelijk voor zich, de blinde ogen en het donkere moskleed; hij herinnerde zich zijn bijgelovige angst voor het dier en ook voor de al lang verstomde, grafkilte ademende vijver als Meno en hij bij Vogelstrom langs waren gegaan; zijn welhaast kinderlijke angst, gevoed ook door de merkwaardige gesprekken die Meno en de lange, magere schilder in het Spinnenwebhuis hadden gevoerd. Toch waren het niet zozeer de woorden en de onderwerpen geweest die hem vreemd waren voorgekomen, maar de sfeer van het huis zelf; met kinderlijk on-, eventueel half- of driekwartbegrip had hij het weinige wat hij kon verstaan juist en passend gevonden voor de wereld van de volwassenen, die zich vanuit de hoogte vooroverbogen naar hem, een jongen van een jaar of elf, twaalf. Hij herin-

nerde zich woorden als 'Merigarto' of 'Magelone', eerder bezwerings- dan begrippen die in de echte wereld iets betekenden, zoals hij begon te vermoeden; woorden die hem zonderling raakten en die hij nooit meer was vergeten, hoewel ze hem minder geheimzinnig hadden geleken dan de schilderijen in de donkere hal van Vogelstroms huis: idyllische landschappen, in een helder blauw licht verzonken tuintaferelen met fluit spelende faunen en waternimfen, een rij voorouders in het bruin van de Hollandse meesters, ernstig kijkende vrouwen en mannen met een bloem, een netel of, en daar had hij lang en vol verbazing naar gekeken, een gouden slak in de hand. Met die in de hal verschemerende schilderijen, waar Vogelstrom en ook Meno in het voorbijgaan vrijwel nooit een blik op wierpen, leken de beide woorden veel meer te maken te hebben: het ene als benaming voor het eiland en het andere de naam van een aan de diepte der tijden ontstegen en er weer in verdwenen meisje; hij had ze onthouden en tijdens mompelende zelfgesprekken steeds weer genoten van hun verdwenen welluidende klank. Ook klanken waren hem van die gesprekken bijgebleven: een soort riviergeruis uit Vogelstroms atelier, waar het in de winter zo koud was dat er ijsbloemen naar de schildersezels en het geruite behang grepen, en de beide mannen met dampende adem, Meno met Vogelstroms jas over zijn schouders, Vogelstrom zelf in verscheidene truien en hemden gehuld, door het vertrek liepen; nauwelijks van elkaar te onderscheiden stemmen als ze in de bibliotheek waren en Christian vanuit de hal luisterde en het gezicht van een van de voorouders bekeek; zo nu en dan klonk er voorzichtig gelach, werd de tabak van het moment gelaakt of geprezen. Soms riep Meno hem en liet, terwijl de schilder voorzichtig de bladen omsloeg, staal- en kopergravures zien in muf ruikende folianten, en dan kon het gebeuren dat er woorden vielen die bleven hangen als iets opmerkelijks, wat hij nog nooit had gehoord, woorden zoals die twee betoverende namen. – Het licht boven zijn hoofd begon weer te flikkeren. Van boven, uit het donker onder de tunnel en de Sibyllenhof, kwam de trein uit de andere richting hen tegemoet gekropen en bereikte op hetzelfde moment als zij de bocht, waar de baan zich splitste en de ene trein voor de andere kon uitwijken. Hij zag de bestuurder als een roerloze schim in de voorbijglijdende capsule zitten, als enige, en de groet van de conducteur met zijn grijze baard met een kort knikje beantwoorden, daarna gleed de trein omlaag en verdween uit het zicht.

Christian herinnerde zich dat hij in het Spinnenwebhuis voor het eerst iets over Poe had gehoord; Meno en Vogelstrom hadden illustraties bij een verhaal bekeken; hij herinnerde zich vooral een blad waarop